

Marius Sala

ISTORIA CUVINTELOR

X. Nume de animale moștenite din latină

Moștenirea latinească în acest domeniu este foarte importantă.

Încep cu animalele domestice prezentând cuvintele transmise tuturor limbilor romanice, deci panromanice: *asinus* > *asin*, păstrat azi doar regional, *bos* > *bou*, *caballus* > *cal*, *canis* > *câine*, *capra* > *capră*, *porcus* > *porc*, *taurus* > *taur*, *vacca* > *vacă*, *verres* > *vier*. Un loc aparte pentru *cattus* „pisică” transmis tuturor limbilor romanice, dar care s-a păstrat în română sub forma derivatului *cătușe* atestat în secolul XVIII și în română format cu sufixul de origine traco-dacă *-ușă*. Sensurile de „lanțuri cu care se leagă mâinile și picioarele arestaților, cu ancoră” sunt metaforice. Celelalte nume de animale domestice s-au păstrat în română și în alte câteva limbi romanice: *admissarius* > *armăsar*, *agnellus* > *miel*, *annotinus* > *noaten*, *aries* > reg. *arete* „berbec de prăsilă”, *catellus* > *cățel*, *equa* > *iapă*, *haedus* > *ied*, * *iunicia* > *junincă* „vițea, vacă tânără”, *iuventus* > *junc* „bou sau taur tânăr (între 2 și 3 ani) nepus la jug”, *pecuina* > *pecuină* „oaie de lapte”, *scrofa* > *scroafă*, *vervex* > *berbec*, *vitellus* > *vițel*. O poziție aparte ocupă lat. *ovis* > *oaie* care s-a transmis numai românei.

Dintre animalele de pădure și de câmp s-au păstrat în toate limbile romanice: *cervus* > *cerb*, *ericius* > *arici*, *lepus* > *iepure*, *lupus* > *lup*, *ursus* > *urs*. Celelalte s-au moștenit numai în unele limbi romanice: *bubalus* > *bour*, *sorex* > *șoarece*, *vulpes* > *vulpe*, *mixticus* > rom. *mistreț* „ambigu, amestecat”. Se zicea și se mai zice încă despre tot ce aparține în același timp la două rase sau naturi diferite (*timp mistreț*, *măr mistreț*, *porc mistreț*).

Prezintă interes numele de animale din perspectiva perechilor ce denumesc femela și masculul. Ele se grupează în două categorii: unele folosesc termeni diferiți (*oaie* – *berbec*), altele, cele mai multe, deosebesc sexul perin adăugarea unui sufix masculin (*vulpe* – *vulpoi*) sau feminin (*lup* – *lupoaică*). Se poate remarca faptul că prima categorie cuprinde nume de animale domestice, unde distincția de sex are o mai mare importanță economică: femela face pui, dă lapte sau ouă. Pentru animalele sălbatice acest lucru este mai puțin important. Situația este cu atât mai interesantă cu cât numele indoeuropene ale animalelor domestice nu precizau sexul: lat. *bos*, „bou” este masculin dacă nu ne gândim la sex, feminin dacă ne referim la „vacă”. Masculul nu avea nume în vocabularul ales al indoeuropenei. Numele de animale desemnau de obicei femela pentru că masculii nu se păstrează decât în număr limitat pentru reproducție. Numele pentru masculii sunt noi sau puțin răspândite; adesea pentru a denumi un mascul se adăuga cuvântul ce însemna „mascul”.

lată ceva exemple de acest fel în care toți membrii perechilor sunt cuvinte moștenite din latină.

Cal, termenul generic al speței cabaline, dar și individ mascul – *iapă* „femelă de cal” – *armăsar* „cal de reproducere” (în Banat și *armig*) – *râncaci* „cal (sau bou) rău castrat”.

Oaie, femela și *berbec(e)* „masculul oii” sunt moștenite din latină; ultimul are și un sinonim tot moștenit din latină (*arete*) astăzi folosit mai rar. De reținut că în terminologia oieritului, foarte bogată din motive ce vor fi arătate altă dată, există și termeni împrumutați din turcă: *asman* și *batal* înseamnă „berbec castrat”.

Vacă, femela – *taur* „mascul pentru reproducere”, *bou* „mascul pentru muncă” și termenul generic pentru speța bovinelor toate sunt moștenite din latină.

Porc, termen generic al speței porcinelor – *scroafă* „femelă”, *vier* „porc pentru reproducere” – *mascur* „porc mascul castrat” toate moștenite din latină.

Există și cazuri când unul dintre cei doi membri ai perechii este moștenit din latină și celălalt este împrumutat: *capră* moștenit din latină și *țap*, împrumutat; *găină* moștenit din latină și *cocoș*, probabil împrumutat.

În încheiere, câteva remarci cu privire la termeni generali ai lumii animale. Lat. *animal*, pl. *animalia* > *nămaie* „vite mici”, *fera* > *fiară*, *domesticus* > reg. *domes(t)nic* „domestic, blând, liniștit”, *silvaticus* > *salvaticus* > *sălbatic* s-au păstrat și în alte limbi romanice; *masculus* > *mascur* este paromanic (it. *maschio*, fr. *mâle*, sp. *macho*). O situație aparte are lat. *vita* > *viță*; în sensul original cuvântul a fost înlocuit cu un abstract al lui *vivus* > *viață*, format fie în românește de la *viu*, fie în latinește *vivitia*.

Mahala bucureșteană